

Pedagogický výzkum a kurikulární reforma české školy

Educational research and the reform of school curriculum in the Czech Republic

Tomáš Janík, Petr Knecht

Centrum pedagogického výzkumu PdF MU

Klíčová slova: kurikulum, pedagogický výzkum, výzkum kurikula, škola, školní vzdělávání

Key words: curriculum, educational research, research on curriculum, school, schooling

Abstrakt: Příspěvek má povahu přehledové studie, která mapuje výzkumy vztahující se k reformě kurikula české (základní) školy. Autoři podávají přehled jak o provedených analýzách kurikulárních dokumentů, tak o empirických výzkumech zaměřených na postoje učitelů ke kurikulární reformě, na učitelovo pojetí výuky atp. V závěru příspěvku jsou shrnuty hlavní problémy probíhající kurikulární reformy, jak se jeví ve světle prezentovaných výzkumů. V této podobě jsou předloženy k širší odborné diskusi.

Abstract: The paper reviews recent research relevant to the reform of (basic) school curriculum in the Czech Republic. The authors review both, curricular documents analyses as well as empirical research aimed at teachers' attitudes towards curricular reform, teacher beliefs, etc. Towards the end of the paper, key problems of the current curricular reform are summarised in the light of the presented research. They are thus intended for further expert discussion.

1 Úvodem

Probíhající proměny české školy a jejího kurikula by neměly zůstat stranou pozornosti pedagogické teorie a pedagogického výzkumu. Ukazuje se totiž, že zejména v cílové a obsahové dimenzi kurikula základního vzdělávání se otevírá celá řada otázek, které byly do doby před zaváděním rámcových vzdělávacích programů více méně latentní povahy. V diskusích, které jsou nad těmito problémy vedeny, je často v (ne)prospěch toho či onoho argumentováno pouze na základě osobních dobrých či špatných zkušeností¹. Osobní zkušenosti jsou jistě cenné, avšak okruh jejich platnosti je značně omezený. Máme-li se v určité problematice dobře orientovat, je třeba mít k dispozici zejména empiricky podložené poznatky s širším okruhem platnosti.

Cílem předkládaného příspěvku je podat přehled o výzkumech u nás, které byly provedeny v letech 2000–2007 a vztahují se k problematice kurikula české základní školy.

¹ Přímo učebnicový příklad toho, jak zavádějící a absurdní může být argumentace na základě vlastních zkušeností, poskytl v Právu ze dne 23. června 2006 poslanec za ODS Walter Bartoš. Na otázku redaktora M. Přibila, zda by připustil, aby jeho potomky učil člověk bez vysokoškolského vzdělání, W. Bartoš uvedl: „No, pokud bych ho neznal, byl by to problém. Ale pokud znám školu a ředitele, připustil bych to. Například v základní umělecké škole učí mé dítě na kytaru člověk bez vysokoškolského diplomu a je to vynikající. Jsem maximálně spokojen.“ (s. 2).

2 Předmět analýzy

V současné době je k dispozici již poměrně rozsáhlý soubor studií (příspěvků, výzkumných sdělení atp.), které se vztahují k reformě kurikula české školy. Bez nároku na úplnost níže předkládáme jejich komentovaný výčet. Vzhledem k tomu, že převážná část těchto studií má povahu konferenčních příspěvků, podáváme také přehled konferencí, které byly v období 2000–2007 k problematice kurikula uspořádány² (kap. 2.1). Dále podáváme přehled o studiích uveřejněných v odborných pedagogických časopisech (kap. 2.2) a přehled o výzkumných projektech, v nichž je problematika kurikula systematicky zpracovávána (kap. 2.3).

2.1 Konference k problematice kurikula a jejich výstupy

Ve sledovaném období byla uspořádána řada konferencí a seminářů, v jejichž záhlaví se objevoval explicitní odkaz na problematiku kurikula (tab. 1).

KONFERENCE, SEMINÁŘ	VÝSTUP
Pracovní seminář Orientace české základní školy (20. 10. 2005, Centrum pedagogického výzkumu PdF MU, Brno)	MAŇÁK, JANÍK (2005)
Pracovní seminář Jak koncipovat profesní přípravu studentů v souladu s požadavky nového kurikulárního dokumentu RVP ZV a s požadavky na tvorbu ŠVP? (8. 2. 2006, Katedra pedagogiky PdF MU, Brno)	<i>Jak koncipovat profesní přípravu studentů v souladu s požadavky nového kurikulárního dokumentu RVP ZV a s požadavky na tvorbu ŠVP? Sborník příspěvků</i> (2006).
Konference Kompetence na pozadí současné kurikulární reformy (13. 4. 2006, Katedra pedagogiky a psychologie PdF UHK, Hradec Králové)	DOLEŽALOVÁ, VRABCOVÁ (2006)
Pracovní seminář Problémy kurikula základní školy (22. 6. 2006, Centrum pedagogického výzkumu PdF MU, Brno)	MAŇÁK, JANÍK (2006)
Seminář Tělesná výchova a zdraví pro 21. století: myšlenky, které by měly usměrňovat tvorbu školních vzdělávacích programů (6. – 8. 10. 2006 pořádala FTVS UK Praha a KTV PdF MU Brno ve Stráži nad Nežárkou)	MUŽÍK, SÜSS (2007)
Pracovní seminář Proměny učitelského vzdělávání v kontextu reformy základního školství (15. 3. 2007, KPd PdF MU, Brno)	KRATOCHVÍLOVÁ, HORKÁ (2007)
Konference Od rámcového vzdělávacího programu ke Školnímu vzdělávacímu programu, idea a realita (27. 4. 2007, Katedra společenských věd PdF OU, Ostrava)	PŘIPRAVUJE SE.
Konference Kurikulum v proměnách školy (20. – 21. 6. 2007, Centrum pedagogického výzkumu PdF MU, Brno)	MAŇÁK, JANÍK (2007) JANÍK, KNECHT, NAJVAROVÁ (2007)
Konference Speciální potřeby žáků v kontextu Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání (12. – 13. 9. 2007, Katedra speciální pedagogiky PdF MU, Brno)	PŘIPRAVUJE SE.

Tab. 1: Přehled o konferencích – přímá vazba na kurikulární problematiku

KONFERENCE, SEMINÁŘ	VÝSTUP
Sekce Kulturní a sociální podmínky organizace a obsah vzdělávání: proměny kurikula na 11. konferenci ČAPV (10. – 11. 9. 2003, PdF MU, Brno)	SBORNÍK ČAPV (2003)
Sekce Kurikulum současné české školy v pedagogickém výzkumu na 13. konferenci ČAPV (13. – 14. 9. 2005, PdF UP, Olomouc)	SBORNÍK ČAPV (2005)
Sekce Výzkum kurikula na 14. konferenci ČAPV (5. – 7. 9. 2006, PdF ZČU, Plzeň)	SBORNÍK ČAPV (2006)

² Do výčtu jsou zařazeny pouze konference a semináře s publikovanými výstupy.

Sekce Pedagogický výzkum a kurikulární reforma české školy na 15. konferenci ČAPV (12. – 14. 9. 2007, PdF JČU, České Budějovice)	PŘIPRAVUJE SE.
Sekce Kurikulum: prohloubení vnitřní diferenciaci a zkvalitnění učitelství na konferenci ČPdS (29. 3. 2007, Bmo)	PŘIPRAVUJE SE.
Sekce Evaluace školního kurikula a její využití na konferenci Pedagogická evaluace '06 (21. – 22. 9. 2006, Katedra pedagogiky PdF OU, Ostrava/Malenovice)	PŘIPRAVUJE SE.

Tab. 2: Přehled o konferencích – sekce věnované kurikulární problematice

Jak je patrné z tab. 1 a 2, konference (resp. sekce) s tematikou kurikula se začínají konat až od roku 2003/2004. Příspěvky vztahující se k problémům kurikulu lze nalézt i na dalších konferencích, a to nejčastěji v sekcích (oborově) didaktických.

2.2 Studie uveřejněné v odborných pedagogických časopisech

V rámci předkládané analýzy byly sledovány tři hlavní odborné pedagogické časopisy (Pedagogika, Pedagogická orientace, Orbis scholae). V období 2000–2007 bylo vydáno monotematické číslo časopisu Pedagogika (1/2005) s názvem *Rámcové vzdělávací programy* a monotematické číslo časopisu Orbis scholae (1/2007) s názvem *Kurikulum v proměnách školy*.

Studie uveřejněné v monotematickém čísle časopisu *Pedagogika* (1/2005) se zabývaly problematikou rámcových vzdělávacích programů (dále RVP), a to zejména v souvislosti s problémy, které komplikují jejich zavádění do praxe. J. Skalková (2005) charakterizovala pozitivní přínos těchto dokumentů a předložila kritické zhodnocení některých jejich stránek. Upozornila například na obtížnou dosažitelnost některých kompetencí uváděných v RVP ZV. J. Průcha (2005) ukázal, že nebyly domyšleny praktické důsledky plnění dvou stanovených cílů vzdělávání, a to utváření kompetencí a získávání poznatků. V konečném důsledku to znamená, že problém přetížení učivem v RVP ZV nebyl v mnohých případech vyřešen a na místě je otázka, zda se zmíněné cíle dají na jeho základě bezchybně realizovat. Autor se dále zaměřil na chápání pojmu kompetence u nás a zahraničí. Upozornil, že pojmy kompetence nebo klíčové kompetence u nás nejsou dostatečně teoreticky ujasněny a rozpracovány. Nevyřešený také zůstává způsob hodnocení dosažení (osvojení) kompetencí žáků. V. Spilková (2005) seznámila se změnami, které rámcové vzdělávací programy přináší, a naznačila další možnosti (inovace procesu vyučování a učení) a meze (nedotažení realizační podoby rámcových vzdělávacích programů) kurikulární reformy. Z. Beneš (2005) se zabýval problematikou obsahu vzdělávání v RVP ZV a zamýšlel se nad současnou podobou školního dějepisu a dějepisného vyučování a jejich vztahu k probíhající kurikulární reformě. Naznačil, že autoři rámcových vzdělávacích programů v podstatě nezhodnotili nové přístupy ke školnímu dějepisu a nadále ulpívají na pojetí školního dějepisu jako transformace vědního oboru historie. Tento stav je dle autora důsledkem „nedostatečně zvládnuté situace“ jak ze strany akademických historiků, tak odpovědných pracovníků státní správy.

Ve studiích uveřejněných v monotematickém čísle časopisu *Orbis scholae* (1/2007) byla věnována pozornost teoretickým, metodologickým i praktickým problémům kurikula. J. Skalková (2007) předložila analýzu kategorií cíle, cílová orientace, kompetence a klíčové kompetence a objasnila význam těchto kategorií pro koncepci vzdělání. Poukázala na sepětí této problematiky s řadou konkrétních jevů aktuální současnosti, které se týkají obecné filozoficko antropologické otázky, jaké pojetí světa a člověka máme na mysli, hovoříme-li o jeho výchově a vzdělávání. D. Greger s K. Černým (2007) analyzovali možné důsledky, které

pro kurikulum a kurikulární politiku přináší transformace vyspělých společností směrem ke společnosti vědění. J. Maňák (2007a) analyzoval vybrané modely, které se uplatnily při tvorbě kurikula, a navrhl vlastní soustavu na sebe navazujících dílčích modelů, které odrážejí pohyb kurikula od obecných koncepcí po model konkrétní výuky, jak se zrcadlí v přípravě učitele na výuku. Celkový systém těchto dílčích modelů zachytil prostřednictvím tzv. syntetizujícího modelu. T. Janík s J. Slavíkem (2007) analyzovali povahu vztahu mezi obory (vědními, uměleckými, technickými a jinými) a vyučovacími předměty ve škole. Autoři se v obecnějších souvislostech zamysleli nad problémy výběru a strukturování vzdělávacího obsahu, struktury vědní/umělecké disciplíny, oborových kompetencí a dalšími. P. Knecht (2007a) mapoval současné teoretické přístupy k problematice didaktického zprostředkování učiva žákům (didaktické zjednodušení, elementarizace, didaktická redukce, didaktická rekonstrukce). Autor představil předběžný návrh ideálně typického modelu didaktického zprostředkování vzdělávacích obsahů, který je založen především na koncepci didaktické rekonstrukce. K. Vlčková (2007) věnovala pozornost problematice osvojování si vhodných strategií učení jakožto jednomu ze základních cílů základního a všeobecného vzdělávání. Hledala odpověď na otázku, jak realizovat požadovanou evaluaci dosahování kompetencí. R. Seebauerová (2007) prezentovala zkušenosti s tvorbou standardů vzdělávání v Rakousku. Ukázala, že současná diskuse o standardech vzdělávání se pohybuje mezi snahami o autonomii a vnitřní rozvoj školy na jedné straně a implementováním národní evaluace kvality na straně druhé. J. Kratochvílová (2007) zaměřila pozornost na učitele v roli tvůrců školního kurikula. Na základě analýzy školních vzdělávacích programů a zkušeností s pedagogickými sbory při tvorbě školních vzdělávacích programů upozornila na obtíže učitelů, které jsou s vlastní tvorbou spjaty. J. Beran s J. Marešem a S. Ježkem (2007) vyšli z předpokladu, že klíčovou podmínkou úspěšného zavádění kurikulární reformy je vytvoření takových podmínek, které posilují profesní autonomii učitele a podporují přijetí změn a ochotu je realizovat. Prezentovali výsledky šetření, jehož cílem bylo zjistit, které prvky považují učitelé při tvorbě školního vzdělávacího programu za problematičtější a jakou formu dalšího vzdělávání by v těchto problematičtějších oblastech preferovali ze strany PdF MU.

S větší či menší adresností se k problematice kurikula (zejména rámcových a školních vzdělávacích programů) vztahovaly některé další příspěvky uveřejněné ve sledovaných časopisech (Prášilová Tomanová 2002; Maňák 2003; Skalková, 2004; Slavík 2005).

2.3 Výzkumné projekty vztahující se k problematice kurikula

Při analýze studií k problematice kurikula je možné si povšimnout jejich vazby na výzkumné projekty. Problematika kurikula v jeho různých podobách byla a je s větší či menší adresností zpracovávána ve **výzkumných záměrech MŠMT**, a to zejména v následujících:

- MSM 114100001 Rozvoj národní vzdělanosti a profesionalizace učitelů v evropském kontextu (PdF UK Praha, 1999–2003) – hlavní výstupy: Walterová a kol. (2004), Spilková a kol. (2004), Vašutová (2004).
- MSM 114100006 Multidisciplinární komunikace jako edukační princip humanitních věd a umění (PdF UK Praha, 1999–2004) – hlavní výstup: Slavík a kol. (2005).
- MSM 0021622421 Škola a zdraví pro 21. století (PdF MU Brno, 2005–2010) <http://www.ped.muni.cz/z21/> – hlavní výstupy: Řehulka a kol. (2006).

- MSM 0021622443 Speciální potřeby žáků v kontextu Rámcového vzdělávacího programu pro základního vzdělávání (Pdf MU Brno, 2007–2011)
<http://www.ped.muni.cz/wsedu/>.
- MSM 0021620862 Učitelská profese v měnících se požadavcích na vzdělávání (Pdf UK Praha, 2007–2013).

Kurikulární problematice v rovině základního výzkumu je věnována také pozornost v projektu **LC 06046 Centrum základního výzkumu školního vzdělávání**, který je řešen ve spolupráci Ústavu výzkumu a rozvoje vzdělávání PdF UK Praha a Centra pedagogického výzkumu PdF MU Brno (<http://www.oleweb.net/tvorba/reces/>).

Na kurikulární problematiku se ve sledovaném období zaměřovaly také některé **projekty GA ČR**. Těsnější vazbu na problematiku kurikula mají tyto projekty:

- Projekt GA ČR 406/05/0246 Obsahová dimenze kurikula základní školy (Pdf MU Brno a FHS UTB Zlín, řešitel: J. Maňák, spoluřešitel: V. Švec) – hlavní výstupy: Maňák, Janík (ed.) 2005, 2006, 2007.
- Projekt GA ČR 406/06/P037 Didaktická znalost obsahu jako klíčový koncept kurikulární reformy (Pdf MU Brno, řešitel: T. Janík) – hlavní výstup: Janík a kol. 2007.
- Projekt GA ČR 406/07/1482 Výzkum implementace základních cílů vzdělávání (tzv. 4 pilíře) v primárním vzdělávání ve školách v ČR (Pdf UHK, řešitelka: M. Faberová).

3 Přehled výzkumů

Je s podivem, že ústřední pracoviště zabývající se v České republice tvorbou kurikula – Výzkumný ústav pedagogický – téměř vůbec nevstupuje do odborného diskurzu pedagogických věd. Mimo jiné z tohoto důvodu u nás zatím nejsou procesy tvorby kurikula reflektovány v žádoucí teoretické hloubce.

Empirické výzkumy kurikula jsou realizovány zejména na různých katedrách fakult připravujících učitele. Přehledovou studii o těchto výzkumech publikoval J. Průcha (2006). Dalším pokusem o zmapování dané problematiky je námi vytvořený přehled výzkumů kurikula, které rozčleňujeme do dvou oblastí:

- Výzkumy kurikula v jeho projektové formě (kap. 3.1) – vztahující se k analýzám kurikulárních dokumentů – vzdělávací programy, učební plány, učebnice atp.
- Kontextuální faktory ovlivňující zavádění kurikula (kap. 3.2) – vztahující se zejména k postojům učitelů ke kurikulární reformě, k jejich pojetí výuky atp.

Zajisté by bylo možné do uvedeného přehledu zařadit také výzkumy realizovaného a dosahovaného kurikula, nicméně rozbor těchto výzkumů by přesáhl rámec příspěvku.

3.1 Výzkumy projektovaného kurikula – analýzy kurikulárních dokumentů

Pramen	BENEŠ (2005)
Zaměření	Konceptualizace dějepisu jako vyučovacího předmětu ve vzdělávacích programech.
Charakteristika	Autor upozorňuje na možnosti a nebezpečí, které dějepisné výuce přináší rámcové vzdělávací programy. Akcentuje terminologické nepřesnosti a nedůslednosti provázející tvorbu rámcových vzdělávacích programů, neboť právě ony vedou k nedorozuměním a skrývají potenciální nebezpečí pro tvorbu školních vzdělávacích programů a podobu dějepisné výuky. Charakteristiky jednotlivých vyučovacích předmětů a vymezení jednotlivých vzdělávacích oblastí je v České republice ve srovnání se zahraničím nedostatečné a vágní.

Pramen	PODROUŽEK (2005)
Zaměření	Vzdělávací programy české primární školy – oblast přírodovědy.
Charakteristika	Ve studii jsou popsány změny kurikula primární školy po r. 1990. Autor porovnává vzdělávací programy Národní škola, Základní škola a Obecná škola. Hledá v nich společné i rozdílné prvky a zmiňuje pozitiva i negativa těchto programů. Zabývá se také odlišným didaktickým i tematickým pojetím učiva v uvedených vzdělávacích programech. Seznamuje s výsledky výzkumu postojů vyučujících k výběru optimálního pojetí prvouky (s. 205–207).

Pramen	BLOUDKOVÁ-DVOŘÁKOVÁ, DVOŘÁK (2005)
Zaměření	Česká a evropská kurikula vlastivědy.
Charakteristika	Autoři popisují vývoj společenskovedního vzdělávání v české primární škole a nabízejí jeho srovnání s pojetím a charakterem primárního společenskovedního vzdělávání v různých zemích Evropy a USA. Charakterizují změny v pojetí učiva vlastivědy v české primární škole po r. 1990, které dokazují na výsledcích obsahové analýzy učebnic vlastivědy (s. 219–221).

Pramen	ŠKACHOVÁ (2005)
Zaměření	Reprezentace pojmu Evropa v kurikulu české a francouzské primární školy.
Charakteristika	Výzkum spočíval v obsahové analýze vzdělávacích programů a vybraných učebnic pro české a francouzské primární školy. Obraz Evropy je jak ve vzdělávacích programech, tak v učebnicích vlastivědy pro českou primární školu značně roztržštěný. České učebnice kladou spíše důraz na faktografické znalosti o jednotlivých evropských zemích, zejména však České republiky. Obraz Evropy ve francouzských učebnicích je zaměřen převážně na Evropskou unii, často představované francouzským centralistickým pohledem (s. 148).

Pramen	BANÝR (2005)
Zaměření	Dokumentace změn, k nimž došlo ve výuce chemie v posledních deseti letech.
Charakteristika	Analýza rozsahu a obtížnosti textu vybraných učebnic chemie i jejich strukturálních prvků (didaktické vybavenosti). Učebnice chemie jsou ve šech zkoumaných prvcích značně rozdílné (s. 94–97). Z hlediska didaktické vybavenosti jsou zkoumané učebnice lepší než v 80. letech. Současné učebnice mnohem lépe korespondují se vzdělávacími cíli, než tomu bylo ve starších učebnicích (s. 97).

Pramen	HUDECOVÁ (2006)
Zaměření	Vzdělávací programy dějepisu evropských zemí.
Charakteristika	Studie se snaží zmapovat dějepisné vzdělávací programy ve vybraných státech Evropy, zejména v souvislosti s kurikulární reformou v České republice. Sledovány byly mj. obecné i specifické cíle dějepisného vzdělávání, postavení dějepisu v systému vzdělávání, časový prostor i konkrétní vzdělávací obsahy dějepisného vzdělávání. Výsledkem je zjištění, že naše rámcové vzdělávací programy vycházejí z obdobných zásad a principů jako ostatní zkoumané dokumenty a směřují k obdobným cílům. V našich rámcových vzdělávacích programech chybí propracovanější struktura vzdělávacích cílů jednotlivých školních předmětů. Dále je rámcovým vzdělávacím programům vytýkána přílišná stručnost a nepropracovanost vzdělávacích obsahů.

Pramen	KLAPKO (2006)
Zaměření	Komplexní zhodnocení vlastností učebnic dějepisu pro základní školu.
Charakteristika	Autor analyzoval učebnice prostřednictvím tří použitých metod: metody sémantické koherence, měření obtížnosti textu a obsahové analýzy (počet uvedených národů, počet jmen). Jednostranná preference politických dějin v současných učebnicích se plně projevila v charakteristice nejčastěji se objevujících osobností. Přesycenost časových dat v učebnicích dějepisu se v měření neprokázala (s. 57).

Pramen	JANÍK (2006)
Zaměření	Výzkum učebnic založený na teorii konceptuální změny, žákovských prekonceptů a psychodidaktické ztvárnění učiva v učebnicích.
Charakteristika	V příspěvku je věnována pozornost učebnicím v souvislosti s teorií konceptuální změny. Na ukázce zeměpisného učiva o Zemi autor ilustruje, že děti přicházejí do školy s mnoha rozmanitými (naivními) představami, které zde vstupují do konfrontace s vědecky a kulturně akceptovanými teoriemi a poznatky. Nezanedbatelnou roli přitom sehrávají učebnice, které zde však nefungují samy o sobě, nýbrž v interakci: žák-učebnice-učitel. Autor věnuje pozornost tomu, jak je v současných i starších českých učebnicích zeměpisu pro 2. stupeň ZŠ ztvárněno učivo o tvaru Země. Z rozboru vyplývá, že didaktické ztvárnění tohoto učiva v učebnicích vychází žákovským představám vstříc pouze zčásti.

Pramen	SKALKOVÁ (2007)
Zaměření	Kategorie cílů a kompetencí v kurikulárních dokumentech.
Charakteristika	Studie vychází ze základních soudobých školských dokumentů. Soustřeďuje svou pozornost na podrobnou analýzu kategorie cíle a cílové orientace, a dále na kategorie kompetence a klíčové kompetence. Klade si za úkol objasnit význam těchto kategorií pro koncepci vzdělání. Zároveň poukazuje na sepětí této problematiky s řadou konkrétních jevů aktuální současnosti, které se týkají obecné filozoficko antropologické otázky, jaké pojetí světa a člověka máme na mysli, hovoříme-li o jeho výchově a vzdělávání.

Pramen	MAŇÁK (2007b)
Zaměření	Analýza vztahu učebnic k ostatním edukačním konstruktům – k učebním osnovám, Rámcovému vzdělávacímu programu pro základní vzdělávání a vzdělávacím standardům.
Charakteristika	Na základě srovnání učebních plánů, učebních osnov a učebnic autor odhaluje závažný rozpor, totiž nerespektování reálných časových možností výuky. Mezi učebními osnovami, požadavky standardů a učebnicemi existuje relativní jednota v obecném přístupu ke vzdělávacím cílům, ve vymezení obsahu i v metodických postupech. Větší závažnosti nabudou požadavky standardů, které se stanou hlavními strážci přiměřené náročnosti učebnic i ostatních požadavků na výchovně-vzdělávací proces. „V budoucnosti je třeba počítat s náročnějším schvalovacím řízením učebnic... Ukazuje se, že nynější schvalovací řízení je příliš benevolentní, až nezodpovědné, což ve svých důsledcích ztěžuje práci učitelům i žákům“ (s. 30).

Pramen	KNECHT (2007b)
Zaměření	Srovnání učebnic sociálního zeměpisu z osmi vydavatelství (9. ročník ZŠ).
Charakteristika	Na základě frekvenční analýzy sociogeografických pojmů uvedených ve zkoumaných učebnicích autor došel k závěru, že autoři zkoumaných učebnic pracují celkem s 366 pojmy, přičemž pojmů současně uvedených ve všech zkoumaných učebnicích je pouhých 35 pojmů, tedy přibližně 10 %. Zajímavým zjištěním byla skutečnost, že v nadpoloviční většině učebnic (v učebnicích z pěti vydavatelství z celkové osmi zkoumaných) bylo 36 % společně uváděných pojmů. Počet sociogeografických pojmů ve zkoumaných učebnicích se pohyboval od 113 (nakladatelství Moby Dick) do 228 (Nakladatelství České geografické společnosti), rozdíl mezi oběma krajními případy byl tedy více než dvojnásobný.

V současné době jsou k dispozici první analýzy kategorií obecných vzdělávacích cílů a kompetencí v kurikulárních dokumentech (Skalková 2007), dále analýzy kurikulárních dokumentů v různých vyučovacích předmětech: např. dějepis (Beneš 2005, Hudecová 2006), tělesná výchova (Mužík, Trávníček 2006), výchova ke zdraví (Mužíková 2006) atp. Ukazuje se, že jednotlivé vyučovací předměty procházejí významnými proměnami. Rámcové vzdělávací programy přibližují jejich pojetí aktuálním trendům ve vzdělávání v zahraničí. Některé analýzy nicméně naznačují, že současná kurikulární reforma přináší i řadu problémů (srov. Beneš 2005).

Nejvíce zkoumanými kurikulárními dokumenty jsou učebnice (Maňák, Klapko 2006; Maňák, Knecht 2007). Výzkumu učebnic dominují především analýzy obtížnosti výkladového textu a didaktické vybavenosti učebnic (Banýr 2005, Klapko 2006, Hrabí 2007 aj.). Analýzy českých učebnic ukazují, že mnohé učebnice jsou přetíženy faktografickými pojmy (Knecht 2007b), zpracování učiva v učebnicích mnohdy není dostatečně citlivé vůči žákovským představám (prekonceptům) učiva (Janík 2006) apod.

3.2 Analýzy zaměřené na kontextuální faktory – pohledy, názory, postoje učitelů ke kurikulu a učitelovo pojetí vyučovacích předmětů

Pramen	MAŇÁK (2005)
Zaměření	Informovanost o reformě školy, postoje k RVP ZV u učitelů a laiků.
Charakteristika	Autor představuje výsledky dotazníkového šetření mezi učitelskou a neučitelskou veřejností, které se zaměřovalo na jejich pohledy na základní školu. Autor dospěl k závěru, že „učitelé nejsou dostatečně obeznámeni s probíhající reformou školy. Procento učitelů, kteří mají nedostatečné vědomosti o Rámcovém vzdělávacím programu (20,5 %), který mají realizovat, je závažnější, přitom někteří jej dokonce posuzují negativně (16,6 %)“ (s. 192).
Pramen	MELKOVÁ (2005)
Zaměření	Okolnosti zavádění RVP ZV ve školách (pohled učitelů).
Charakteristika	Cílem výzkumu bylo zjistit, nakolik jsou učitelé informováni o připravovaných rámcových vzdělávacích programech. Výzkumný soubor tvořilo 20 učitelů, z nichž asi třetina měla základní znalosti o připravovaných rámcových vzdělávacích programech. 45 % dotazovaných učitelů nevědělo v čem spočívá rozdíl mezi rámcovými a školními vzdělávacími programy, 20 % přiznalo, že se s rámcovými vzdělávacími programy ještě nesetkali. 40 % učitelů uvedlo, že v souvislosti s rámcovými vzdělávacími programy pravděpodobně nezmění charakter své práce.
Pramen	ŠVEC, KAŠPÁRKOVÁ, KAVANOVÁ (2005)
Zaměření	Názory učitelů, žáků, rodičů na kurikulum základního vzdělávání.
Charakteristika	Štaf vychází z vícevrstevnatého charakteru kurikula základní školy. Zaměřuje se na jednu z opomíjených vrstev – na návaznost střední školy (SŠ) na ZŠ. Popisuje výsledky výzkumné sondy na dvou vybraných středních odborných školách ve Zlíně. Sonda zjišťovala názory učitelů a žáků 1. ročníku SŠ a jejich rodičů na kurikulum ZŠ. Respondenti se, přes rozmanitost svých odpovědí, shodují v tom, že ZŠ by měla vedle znalostí více rozvíjet osobnost žáků. Velký význam respondenti přikládají obecnějším dovednostem – zejména dovednostem učit se, myšlenkovým dovednostem a dovednostem řešit problémy. Z vlastností pokládají za důležitou odpovědnost žáků.
Pramen	BERAN, MAREŠ, JEŽEK (2007)
Zaměření	Postoje učitelů ke kurikulární reformě a k dalšímu vzdělávání.
Charakteristika	Klíčovou podmínkou úspěšného zavádění kurikulární reformy je vytvoření takových podmínek, které posilují profesní autonomii učitele a podporují jeho přijetí změn a ochotu je realizovat. Jedním z významných faktorů tohoto procesu je oblast dalšího vzdělávání učitelů. Studie přináší výsledky šetření provedeného na podzim 2006 v jihomoravském regionu mezi učiteli základních škol. Cílem šetření bylo zjistit, které prvky považují učitelé při tvorbě školního vzdělávacího programu za problematické a jakou formu dalšího vzdělávání by v těchto problematických oblastech preferovali ze strany PdF MU.

Pramen	STRAKOVÁ (2007)
Zaměření	Postoje učitelů, ředitelů a rodičů žáků základních škol ke školnímu vzdělávání a zahájené kurikulární reformě.
Charakteristika	Výzkum vychází z datového souboru získaného v rámci šetření Škola a já projektu Kalibro. Datový soubor obsahoval odpovědi 609 ředitelů, 5782 učitelů, 7910 žáků a 8191 rodičů. Výsledky ukazují, že zhruba 50 % učitelů a 60 % ředitelů kurikulární reformu vítá, nicméně dále vyplynulo, že většina učitelů, ředitelů i rodičů žáků ZŠ je se současným stavem na školách spokojena (s. 32). Výraznou změnu učiva očekává v souvislosti s kurikulární reformou třetina učitelů, výraznou změnu výukových metod méně než polovina. 86 % dotázaných ředitelů se domnívalo, že díky reformě budou mít vedení školy trvale více práce a téměř 70 % z nich se také domnívá, že reforma není dobře připravena (s. 32).

Pramen	FRÝZKOVÁ (2005)
Zaměření	Integrace přírodovědných předmětů v ZŠ (výpovědi učitelů)
Charakteristika	Autorka na základě svého výzkumu uvádí, že pro většinu vyučujících je integrace na jejich škole v současné době postačující jen částečně a rádi by ji realizovali řešením komplexních úloh a realizací školních projektů. Naprostá většina vyučujících by se v této oblasti dále vzdělávala (s. 72–73).

Pramen	MUŽÍK, TRÁVNÍČEK (2006)
Zaměření	Vztah mezi projektovaným a realizovaným kurikulem; pojetí tělesné výchovy.
Charakteristika	Autoři zaměřili výzkumnou pozornost na učitelovo pojetí tělesné výchovy. Analýza žákovských reflexí výuky tělesné výchovy ukazuje, že učitelé realizují různá pojetí tělesné výchovy bez ohledu na deklarovanou vzdělávací koncepci. Autoři poukazují na absenci učiva rozvíjejícího zdravotní gramotnost žáků, což je v rozporu s požadavky kladenými na předmět tělesná výchova v současném kurikulu.

Pramen	MUŽÍKOVÁ (2006)
Zaměření	Realizace výchovy ke zdraví na základních školách.
Charakteristika	Příspěvek seznamuje s některými výsledky výzkumu, jehož cílem bylo posoudit realizaci výchovy ke zdraví na 500 základních školách. Výsledky dokládají, že výchova ke zdraví není ve většině českých škol zajištěna v souladu se Standardem základního vzdělávání (s. 99).

Pramen	JANÍK (2007)
Zaměření	Cíle výuky fyziky, způsoby práce s cíli ve výuce fyziky.
Charakteristika	Studie představuje vybrané výsledky výzkumu, v němž byly zkoumány subjektivní teorie učitelů fyziky na 2. stupni základní školy. Na pozadí aktuálních proměn kurikula české základní školy autor věnuje pozornost kategorii „cílů výuky“. Výzkum byl realizován ve snaze získat představu o tom, k jakým cílům by měla podle názoru učitelů směřovat výuka fyziky a jak se s těmito cíli ve výuce pracuje. Výsledky naznačují, že učitelé za nejdůležitější cíle považují vedení žáků k uvědomění si významu fyziky pro porozumění společenským problémům a k porozumění základním fyzikálními pojmy a principům.

Empirické výzkumy zaměřené na názory a postoje učitelů poukazují na určité bariéry či překážky kurikulární reformy. J. Maňák (2005) a L. Melková (2005) poukazují na problém nedobré neinformovanosti učitelů o probíhající reformě. Vzhledem k tomu, že učitel je právem považován za klíčového aktéra probíhající reformy školy, je zajímavé sledovat, jaké postoje učitelé k této problematice zaujímají. J. Beran s. J. Marešem a S. Ježkem (2007) poukazují na rezervované postoje učitelů ke kurikulární reformě. Výzkum J. Strakové (2007) navíc ukazuje, že většina učitelů, ředitelů i rodičů žáků základních škol je se současným stavem na školách spokojena.

Výzkumy týkající se učitelova pojetí výuky ukazují, že realizace výuky na školách často nesměruje k cílům deklarovaným v kurikulárních dokumentech (Mužík, Trávníček 2006), popř. není realizována v souladu s kurikulárními dokumenty (Mužíková 2006).

Závěrem

Analýza ukazuje, že problematice kurikula se u nás začíná věnovat větší pozornost až od roku 2003/2004³, tj. v době, kdy je např. RVP ZV publikován jako více méně „hotový“ dokument.

Výzkumy poukazují na některé nedostatky kurikulární reformy (nedostatečná informovanost odborné i laické veřejnosti o smyslu a hlavních cílech kurikulární reformy, rezervované postoje učitelů, pocit spokojenosti se současným stavem, rozpor mezi projektovaným a realizovaným kurikulem atp.).

Nelze než doufat, že teoretická a výzkumná reflexe kurikulární problematiky bude narůstat spolu se zaváděním rámcových vzdělávacích programů a s tvorbou školních vzdělávacích programů a zpětně přispěje k jejich kontinuálnímu zkvalitňování.

Literatura:

BANÝR, J. Jak se měnila výuka chemie na základní škole v posledních deseti letech. In SLAVÍK, J. (ed.) *Obory ve škole. Metaanalýza empirických poznatků oborových didaktik matematiky, chemie, výtvarné výchovy, hudební výchovy a výchovy ke zdraví z let 1990 – 2004*. Praha : PedF UK, 2005, s. 89–110. ISBN 80-7290-225-3.

BENEŠ, Z. Výzva, nebo destrukce? Česká kurikulární reforma a dějepis. *Pedagogika*, 2005, roč. 55, č. 1, s. 37–47. ISSN 0031-3815.

BERAN, J.; MAREŠ, J.; JEŽEK, S. Rezervované postoje učitelů k dalšímu vzdělávání jako jeden z rizikových faktorů kurikulární reformy. *Orbis scholae*, 2007, roč. 2, č. 1, s. 111–131. ISSN 1802–4637.

BLOUDKOVÁ-DVOŘÁKOVÁ, M.; DVOŘÁK, D. Společenskovední vzdělávání. In SPILKOVÁ, V. a kol. *Proměny primárního vzdělávání v ČR*. Praha : Portál, 2005, s. 209–223. ISBN 80-7178-942-9.

DOLEŽALOVÁ, J.; VRABCOVÁ, D. *Kompetence na pozadí současné kurikulární reformy*. Hradec Králové : Gaudeamus, 2006. ISBN 80-7041-404-9.

FRÝZKOVÁ, M. Problematika integrace učiva ve vzdělávací oblasti Člověk a příroda. In *Pedagogický výzkum: reflexe společenských potřeb a očekávání? Sborník příspěvků z 13. konference ČAPV*. Olomouc : UP, 2005, s. 71–74. ISBN 80-244-1079-6.

GREGER, D.; ČERNÝ, K. Společnost vědění a kurikulum budoucnosti. *Orbis scholae*, 2007, roč. 2, č. 1, s. 21–39. ISSN 1802-4637.

HRABÍ, L. Náročnost textu v učebnicích přírodopisu. In MAŇÁK, J.; KNECHT, P. *Hodnocení učebnic*. Brno : Paido, 2007, s. 98–108. ISBN 978-80-7315-148-5.

HUDECOVÁ, D. *Analýza dějepisných vzdělávacích programů ve vybraných státech Evropy a Její výsledky*. Praha : PdF UK, 2006. ISBN 80-7290-253-9.

Jak koncipovat profesní přípravu studentů v souladu s požadavky nového kurikulárního dokumentu RVP ZV a s požadavky na tvorbu ŠVP? Sborník příspěvků z pracovního semináře ze dne 8. 2. 2006 [CD-ROM]. Brno : PdF MU, 2006. ISBN -

JANÍK, T. Učebnice a teorie konceptuální změny. In MAŇÁK, J.; KLAPKO, D. (ed.) *Učebnice pod lupou*. Brno : Paido, 2006, s. 33–44. ISBN 80-7315-124-3.

³ Výjimkou jsou práce E. Wlatterové, J. Průchy a dalších z poloviny 90. let 20. století.

- JANÍK, T. Cílová orientace ve výuce fyziky: exkurz do subjektivních teorií učitelů. *Pedagogická orientace*, 2007, č. 1, s. 12-33. ISSN 1211-4669.
- JANÍK, T. a kol. *Pedagogical content knowledge nebo didaktická znalost obsahu?* Brno : Paido, 2007. ISBN 978-80-7315-139-3.
- JANÍK, T.; KNECHT, P.; NAJVAROVÁ, V. (ed.) *Příspěvky k tvorbě a výzkumu kurikula [CD-ROM]*. Brno : Paido, 2007 (v tisku).
- JANÍK, T.; SLAVÍK, J. Vztah obor – vyučovací předmět jako metodologický problém. *Orbis scholae*, 2007, roč. 2, č. 1, s. 54–66. ISSN 1802-4637.
- KLAPKO, D. Analýza učebnic dějepisu pro ZŠ jako evaluační nástroj efektivní kvality didaktických textů. In MAŇÁK, J.; KLAPKO, D. (ed.) *Učebnice pod lupou*. Brno : Paido, 2006, s. 73–78. ISBN 80-7315-124-3.
- KNECHT, P. Didaktická transformace aneb od „didaktického zjednodušení“ k „didaktické rekonstrukci“. *Orbis scholae*, 2007a, roč. 2, č. 1, s. 67–81. ISSN 1802-4637.
- KNECHT, P. Pojmová analýza českých učebnic sociálního zeměpisu pro základní školy. In MAŇÁK, J.; KNECHT, P. *Hodnocení učebnic*. Brno : Paido, 2007b, s. 121–133. ISBN 978-80-7315-148-5.
- KRATOCHVÍLOVÁ, J. Učitelé škol v nové roli „tvůrců“ školního kurikula. *Orbis scholae*, 2007, roč. 2, č. 1, s. 101–110. ISSN 1802-4637.
- KRATOCHVÍLOVÁ, J.; HORKÁ, H. (ed.) *Proměny učitelského vzdělávání v kontextu reformy základního školství*. Brno : MSD, 2007. ISBN 978-80-86633-95-4.
- MAŇÁK, J. Problém – kurikulum. *Pedagogická orientace*, 2003, č. 3, s. 62–69. ISSN 1211-4669.
- MAŇÁK, J. Pohled učitelské a neučitelské veřejnosti na ZŠ. In MAŇÁK, J.; JANÍK, T. (ed.) *Orientace české základní školy*. Brno : MU, 2005, s. 190–193. ISBN 80-210-3870-5.
- MAŇÁK, J. Modelování kurikula. *Orbis scholae*, 2007a, roč. 2, č. 1, s. 40–53. ISSN 1802-4637. ISSN 1802-4637.
- MAŇÁK, J. Učebnice jako kurikulární projekt. In MAŇÁK, J.; KNECHT, P. *Hodnocení učebnic*. Brno : Paido, 2007b, s. 24–30. ISBN 978-80-7315-148-5.
- MAŇÁK, J.; JANÍK, T. (ed.) *Orientace české základní školy*. Brno : MU, 2005. ISBN 80-210-3870-5.
- MAŇÁK, J.; JANÍK, T. (ed.) *Problémy kurikula základní školy*. Brno : MU, 2006. ISBN 80-210-4125-0.
- MAŇÁK, J.; JANÍK, T. (ed.) *Absolvent základní školy*. Brno : MU, 2007 (v tisku).
- MAŇÁK, J.; KLAPKO, D. (ed.) *Učebnice pod lupou*. Brno : Paido, 2006. ISBN 80-7315-124-3.
- MAŇÁK, J.; KNECHT, P. (ed.) *Hodnocení učebnic*. Brno : Paido, 2007. ISBN 978-80-7315-148-5.
- MELKOVÁ, L. Povědomí učitelů o rámcových vzdělávacích programech. In *Aktuální problémy pedagogiky ve výzkumech studentů doktorských studijních programů III*. Olomouc : PdF UP, 2005, s. 302–305. ISBN 80-7220-246-4.
- MUŽÍK, V.; TRÁVNÍČEK, M. Koncepce a realizace tělesné výchovy na české základní škole. *Pedagogická revue*, 2006, č. 4, s. 386–399. ISSN 1335-1982.
- MUŽÍK, V.; SÜSS, V. (ed.) *Tělesná výchova a zdraví pro 21. století: myšlenky, které by měly usměrňovat tvorbu školních vzdělávacích programů*. Brno : MU, 2007. ISBN 978-80-210-4258-2.
- MUŽÍKOVÁ, L. K realizaci výchovy ke zdraví na základní škole. In KNECHT, P. (ed.) *Výzkum aktuálních problémů pedagogiky a oborových didaktik*. Brno : Masarykova univerzita, 2006, s. 88–101. ISBN 80-210-4163-3.
- Pedagogický výzkum: reflexe společenských potřeb a očekávání? Sborník příspěvků z 13. konference České asociace pedagogického výzkumu [CD-ROM]*. Olomouc : PdF UP, 2005. ISBN 80-244-1079-6.
- PODROUŽEK, L. Přírodovědné vzdělávání. In SPILKOVÁ, V. a kol. *Proměny primárního vzdělávání v ČR*. Praha : Portál, 2005, s. 193–207. ISBN 80-7178-942-9.

- PRÁŠILOVÁ, M.; TOMANOVÁ D. Problematika připravenosti předškolních pedagogů na tvorbu školního programu. *Pedagogická orientace*, 2002, č. 4, s. 36–43. ISSN 1211-4669.
- PRŮCHA, J. Rámcové vzdělávací programy: problém vymezení „kompetencí žáků“. *Pedagogika*, 2005, roč. 55, č. 1, s. 26–36. ISSN 0031-3815.
- PRŮCHA, J. *Učebnice: teorie a analýzy edukačního média*. Brno : Paido, 1998. ISBN 80-85931-49-4.
- PRŮCHA, J. Výzkum kurikula: aplikované přístupy. In MAŇÁK, J.; JANÍK, T. (ed.) *Problémy kurikula základní školy*. Brno : MU, 2006, s. 113–127. ISBN 80-210-4125-0.
- ŘEHULKA a kol. *Škola a zdraví 21*. Brno : Paido 2006. ISBN 80-7315-119-7.
- Sborník ze 14. konference České asociace pedagogického výzkumu [CD-ROM]*. Plzeň : ZČU, 2006. ISBN 80-7043-483-X.
- SEEBAUEROVÁ, R. „Nejsme tak dobří, jak si myslíme“ – absolventi škol v kontextu diskuse o kvalitě vzdělávání v Rakousku. *Orbis scholae*, 2007, roč. 2, č. 1, s. 92–100. ISSN 1802-4637.
- SKALKOVÁ, J. Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání – dlouhodobý úkol. *Pedagogická orientace*, 2004, č. 3, s. 21–35. ISSN 1211-4669.
- SKALKOVÁ, J. Rámcové vzdělávací programy – dlouhodobý úkol. *Pedagogika*, 2005, roč. 55, č. 1, s. 4–18. ISSN 0031-3815.
- SKALKOVÁ, J. Kategorie cíle, kompetence, jejich vzájemný vztah a význam pro obsah vzdělávání v kontextu současnosti. *Orbis scholae*, 2007, roč. 2, č. 1, s. 7–20. ISSN 1802-4637.
- SLAVÍK, J. Poznámka oborového didaktika ke dvěma kritickým zmínkám o rámcových vzdělávacích programech. *Pedagogika*, 2005, roč. 55, č. 3, s. 268–273. ISSN 0032-3815.
- SLAVÍK, J. a kol. *Multidisciplinární komunikace – problém a princip všeobecného vzdělávání*. Praha : Univerzita Karlova, 2005. ISBN 80-7290-199-0.
- Sociální a kulturní souvislosti výchovy. 11. výroční konference České asociace pedagogického výzkumu [CD-ROM]*. Brno : Paido, 2003. ISBN 80-7315-046-8.
- SPILKOVÁ, V. Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání v kontextu transformace českého školství. *Pedagogika*, 2005, roč. 55, č. 1, s. 20–25. ISSN 0031-3815.
- SPILKOVÁ, V. a kol. *Současné proměny vzdělávání učitelů*. Brno : Paido, 2004. ISBN 80-7315-081-6.
- STRAKOVÁ, J. Kurikulární reforma z pohledu šetření Kalibro. *Pedagogika*, 2007, roč. 57, č. 1, s. 21–36. ISSN 0031-3815.
- ŠKACHOVÁ, T. Obsah pojmu Evropa v české a francouzské primární škole. *Pedagogika*, 2005, roč. 55, č. 2, s. 138–150. ISSN 0031-3815.
- ŠVEC, V.; KAŠPÁRKOVÁ, S.; KAVANOVÁ, A. Kurikulum základní školy z pohledu učitelů a žáků středních škol a jejich rodičů: zamyšlení nad výsledky výzkumné sondy. In MAŇÁK, J.; JANÍK, T. (ed.) *Orientace české základní školy*. Brno : MU, 2005, s. 194–204. ISBN 80-210-3870-5.
- VAŠUTOVÁ, J. *Profese učitele v českém vzdělávacím kontextu*. Brno : Paido, 2004. ISBN 807315082-4.
- VLČKOVÁ, K. Strategie učení v kurikulu všeobecného vzdělávání. *Orbis scholae*, 2007, roč. 2, č. 1, s. 82–91. ISSN 1802-4637.
- WALTEROVÁ, E. (ed.) *Úloha školy v rozvoji vzdělanosti*. Brno : Paido, 2004. ISBN 80-7315-083-2.